

пре ступања на снагу Закона о конвалидацији. Иначе, ако то није случај, брак растављених супруга постоји и даље. Али како наше ново законодавство о браку не познаје раставу од стола и постеље, предвиђена је могућност да се брак супруга растављених од стола и постеље разведе на лак начин. У том случају довољно је да један од растављених супруга захтева од надлежног суда развод брака, и суд ће изрећи развод брака чим утврди постојање пресуде о растави од стола и постеље донете од надлежног суда пре ступања на снагу Основног закона о браку. Све дотле, брак растављених супруга постоји и даље. Другим речима, растава од стола и постеље сматра се као развод брака само под одређеним изузетним условима, предвиђеним у закону; ван тих услова брак растављених супруга постоји и даље. То показује да је иста идеја руководила законодавца кад је уређивао овај случај као и кад је уређивао претходни случај у коме је изузетно и условно дао грађанскоправна дејства одлукама духовних судова који по ранијим прописима нису имали јурисдикцију у брачним споровима.

6. — Могли бисмо да закључимо :

У старој Југославији пресуде духовног суда старокатоличке цркве о разводу брака нису имале грађанскоправно дејство. Оне су важиле само интерно, за подручје вере и савести. У томе није ништа измењено новим законима, и те пресуде ни данас, без обзира на то да ли су донесене пре рата, за време рата или после рата, немају никакво грађанскоправно дејство.

Устав ФНРЈ и Закон о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 не садрже никакву подлогу на коју би се могло ослонити мишљење да су пресуде верских духовних судова који по законима старе Југославије нису имали јурисдикцију у брачним стварима, а које су донесене после 6 априла 1941, накнадно добиле грађанскоправна дејства која раније нису имала.

Михаило Константиновић

ОТКЛОЊИВЕ БРАЧНЕ СМЕТЊЕ

Овде ће бити речи о отклоњивим брачним сметњама у пракси средњег суда у Ивањици од донешења Основног закона о браку до краја 1960. Пракса суда, мада није богата по броју случајева као неких других судова, интересантна је због своје варијабилности и неуједначености. Она је садржајна и могла би послужити као повод покретању и расправљању низа важних питања, али би то прелазило наш задатак. Ми ћемо, наиме, изнети кретања праксе суда, а посебно ћемо, наравно укратко, говорити о утицају родитеља и потребе за радном снагом као делимичним узроцима ступања у брак малолетника. Такође ћемо нешто рећи и о фактичким заједницама и лекарским уверењима. Али пре него што покушамо да дамо приказ праксе суда, чини нам се да је корисно дати ста-

тистичке податке о поднетим, односно усвојеним и одбијеним молбама; структури молилаца по полу; годинама старости и занимању малолетника.

Период	Тражено дозвола за ступање у брак (1)	Усвојено захтева	Одбијено захтева	Подносилаца молби		Година старости	
				мушких	женских	свих	мушких
9. V. 1946—31. XII. 1950	72	60%	40%	46%	54%	16,10	16,11
1. I. 1951—31. XII. 1955	79	77%	23%	23%	77%	17,1	17,1
1. I. 1956—31. XII. 1960	85	98%	2%	15%	85%	16,10	17
свега: 236(2)							

Број мушкараца стално опада (45% у другом, односно 61% у трећем периоду у односу на први период) а жена расте (156% у другом, односно 186% у трећем периоду у односу на први период).

Испод 16 година има 5% малолетника. Просечна старост женских износи 15,8 а мушких 15,6 година. Испод 15 година нема ни један случај. Просечна старост лица са којима малолетници желе да ступе у брак износи по периодима: 22, 22,6 и 22,8 година (3). Разлика у годинама ових и малолетника је 5,2 у првом, 5,5 у другом и 5,10 у трећем периоду (4).

Молиоци су домаћице (73%) и земљорадници (27%). Само један малолетник је у радном односу. Међутим, кад је у питању друга страна стање је нешто друкчије. Наиме, 15,6% ових је у радном односу а 84,4% су домаћице, односно земљорадници.

1. — Пракса суда, с обзиром на чињенице које је усвајао суд као оправдане разлоге (процент усвојених молби је управо њихова последица), имала је неколико фаза.

(а) Од доношења Основног закона о браку до априла 1949, суд је усвојио све захтеве малолетника којима се тражи дозвола за ступање у брак. За суд је било довољно да малолетник поднесе захтев (понекад и родитељи), приложи лекарско уверење и да један од родитеља да пристанак, па да донесе позитивно решење. Дозвољава се малолетном да може ступити у брак „пошто је према лекарском мишљењу за брак способан и пошто му је отац одобрио ово ступање у брак” (587 7), каже се редовно у решењима. Иначе, решења су необразложена или недовољно образложена.

Суд дакле није улазио у околности сваког појединог случаја, мада сваки случај има своје особености и заслужује да буде пажљиво размотрен. Суд је чак давао дозволу и у оним случајевима где је добијање радне снаге био један од главних ако не и главни разлог за склапање брака.

(1) Од укупног броја поднетих молби обе стране су малолетници у 3% случаја.

(2) Статистички подаци прикупљени су из архиве суда. Нису узети у обзир случајеви где су малолетници у међувремену, тј. пре доношења судске одлуке постали пунолетни или су одустали од предлога.

(3) Подаци се односе само на 22% у првом, 57% у другом и 72% у трећем периоду

(4) Има само један случај несразмено велике разлике у годинама (15 година) између малолетног мушкараца и друге стране.

(б) Од априла 1949. пракса суда се нагло мења, тако да је до краја 1951. дозвола дата само у 23% случаја. Овај заокрет је вероватно последица доста круто схваћеног Упутства Савезног врховног суда, донетог на општој седници од 22. марта 1949. у коме се указује на погрешну праксу судова при примени чл. 23. Основног закона о браку (5). По правилу није више довољно позвати се на лекарско уверење, пристанак родитеља и потребу за радном снагом (суд је одбио захтеве у свим случајевима где је било очигледно да је тражење дозволе инспирисано тежњом за радном снагом), да би суд дао дозволу:

„Ценећи како дату изјаву предлагача С. који је изјавио да своју ћерку удаје само зато што му је она једино дете те хоће зета да преведе у кућу, тако и поднете доказе [лекарско уверење и извод из матичне књиге рођених — прим. М.К.], то је нашао да и поред тога његовој молби не може изаћи у сусрет” (62/49).

„Овај суд налази да је малолетник и сувише млад [15 година — прим. М.К.] и према његовој умној и физичкој развијености није у могућности да потпуно схвати и разуме брак и брачну заједницу. Још мање са малолетном може одобрити ступање у брак из разлога што је он већ пре годину дана довео себи у кућу именовану и са њом ступио у ванбрачне односе” (200/50).

„То што се из лекарског уверења види да је умно и телесно здрава и добро и правилно развијена и за брак способна, није законом оправдан разлог за давање дозволе за ступање у брак. Исто тако није оправдан ни разлог што је молилаца већ отишла, односно привела у своју кућу именованог и што са овим ванбрачно живи” (81/51).

Међутим, приметна је присутност тежње да се одбије што више предлога, и то често са разлога који се успешно не дају бранити. Тако, на пример :

„Види се да нема неких нарочито оправданих разлога. Малолетна нема довољно способности да правилно схвати значај и важност брака у нашем новом друштвеном поретку, што потврђује и чињеница да је, пошто јој родитељи нису одобрили брак са именованим и знајући да јој суд без пристанка ових неће издати такво одобрење, не обраћајући, се суду лакомислено и непромишљено ступила у ванбрачне односе са именованим, иако јој је свакако било јасно да такав ванбрачни живот не ствара правне породичне односе између лица која у таквом односу живе. Чињеница да сада родитељи малолетне одобравају овај брак и лекарско уверење да је малолетна здрава и за брак способна, не могу [...].

„Суд је уверен да брак закључен под напред изнетим околностима неће бити стабилан и да као такав неће чинити темељ здраве породице. Сем тога малолетна је кратко време до пунолетства, а ванбрачни однос ни у ком случају се не може узети као оправдан разлог и основ суду за одобрење” (69/50) (6).

„Малолетна [стара 17 година и 3 месеца — прим. М.К.] није истакла ни један од оправданих разлога, сем приложеног лекарског

(5) Суд је први пут донео негативну одлуку 4. априла 1949.

(6) Молилаца је „писмена, телесно и умно довољно развијена“ и, према изјави њених родитеља, М. је добар младић и добра прилика за њихову ћерку која се са њим лепо слаже и живи у његовој кући.

уверења из кога се види да је телесно и душевно здрава, да је добро физички развијена и за брак способна и одобрења њених родитеља [...] још мање се молићи може одобрити ступање у брак што је она ступила у ванбрачни живот и у том односу добила и мушко дете, јер је ванбрачни живот законом забрањен и на основу таквог живота не може се одобрити ступање у брак" (196/50).

Нисмо сигурни да су резоновања суда исправна а простор нам не дозвољава да изложемо анализу ових случајева. Напомињемо да закон тражи оправдане а не и нарочито оправдане разлоге (чл. 23, ст. 2, Основног закона о браку) и да се ванбрачна заједница и кратко време до пунолетства, у склопу са осталим околностима, могу узети у обзир. Интересантно је да суд давање дозволе условљава пристанком родитеља. У том случају губи сваки смисао улога суда ако претходно није сигурно да ће родитељи дати пристанак. Другим речима, од те сагласности зависи дали ће малолетник добити дозволу а тиме и ступити у брак или не, без обзира на разлоге и мишљење суда. Једва је потребно рећи да је то у опреци са законом, и ако, мислимо, саслушање родитеља нема и чисто информативни карактер.

Ипак став суда није уједначен. И даље има, не мали број, решења где се узимају као оправдани разлози лекарско уверење и пристанак родитеља, а понекад још и лоше материјално стање малолетника, односно добро материјално стање друге стране и време до пунолетства:

„[...] исти је материјално обезбеђен, док је она сиромашног имовног стања. Према приложеном лекарском уверењу физички је развијена, умно и телесно здрава и као таква способна за ступање у брак [...] разлози су довољно оправдани за давање дозволе за ступање у брак малолетне [стара 16 година и 2 месеца — прим. М.К.] обзиром да је у дому својих родитеља сиромашна, док су услови у кући Д. бољи" (195/49).

„Малолетној не остаје знатан временски размак [7 месеци — прим. М.К.] до навршетка 18 година живота а из лекарског уверења види се да је умно и телесно здрава, да је добро развијена и да не болује ни од какве болести. Ове две чињенице [...] (178/50).

„[...] види се да је умно и телесно здрав, да је правилно развијен и да је за брак способан, а с обзиром да и родитељи малолетног одобравају његово ступање у брак, то овај суд налази да ове околности оправдавају разлоге да се малолетном дозволи ступање у брак" (143/51).

Лекарско уверење, пристанак родитеља, време до осамнаесте године живота и материјално стање малолетника и лица са којим жели да закључи брак нису, сматрамо, довољни разлози ни појединачно ни сви они заједно. Лекарско уверење (о чему ће посебно бити речи) није довољно тим пре што полна зрелост наступа доста пре осамнаесте године, нарочито код жена. „По свему судећи — каже проф. др. Александар Костић — данас се пубертет у оба пола уопште јавља знатно раније него пре 30 година. Неки аутори чак тврде да је појава пубертета у оба пола померена унапред за читаву једну, једну и по, па чак и две године. Међутим, ово уопште померање појаве полног сазревања унапред не треба

тумачити као патолошку појаву, као превремени пубертет” (7). Сагласност родитеља и старалаца са намером својих штићеника да ступе у брак није увек инспирисана интересима малолетника, преко чега суд понекад олако прелази. Протек времена је објективна околност која постоји у свим случајевима. И сиромашно материјално стање малолетника, односно добро материјално стање друге стране, не може се узети као оправдан разлог за давање дозволе, јер то није у складу ни са циљем брака, мада се, мислимо, имовно стање друге стране може (наравно у зависности од датих околности) узети у обзир.

(в) У току 1952 и 1953 суд је усвојио 84⁰/₀, а од тада па до краја 1960. 98⁰/₀ предлога за давање дозволе. Тешко је одређено рећи шта је све условило ову промену, мада је извесно да дотадашња неуједначена и највећим делом крута пракса није одговарала потребама и, чини нам се, интенцији закона. Нема сумње да је и пракса Округног суда у Титовом Ужицу, односно у Чачку имала утицаја. Од априла 1949 па до краја 1951, уложен је правни лек (жалба против решења) у 44⁰/₀ случаја негативних решења (одбијања предлога), а другостепени суд је удовољио жалбама у 67⁰/₀ случајева и то редовно преиначењем. Тако, на пример:

„Из списка се види да њени родитељи одобравају да може ступити у брак са младићем Ђ., а из лекарског уверења да је молиља потпуно здрава и да може ступити у брак. По нахођењу овога суда ово су оправдани разлози да јој се дозволи ступање у брак и ако је молиља малолетна, тј. сада има 16 година и 8 месеци (Решење Округног суда у Титовом Ужицу ГЖ 794/49.)

„Кад родитељи малолетне (старе 16 година и 1 месец — прим. М.К.) одобравају њено ступање у брак и када се из лекарског уверења види да је умно и телесно здрава и добро развијена, те да је према томе способна за брак, онда је погрешно првостепени суд што је одбио предлог молиље за њено ступање у брак” (Решење Округног суда у Титовом Ужицу ГЖ 87/51.)

„Из лекарског уверења вид се да је молиља умно и телесно здрава, добро развијена и за брак способна и када се види да јој до пунолетства недостаје само још неколико месеци (7 месеци — прим. М.К.), а и с обзиром да и родитељи малолетне одобравају њено ступање у брак, онда је првостепени суд погрешно кад је побијаним решењем одбио предлог. (Решење Округног суда у Титовом Ужицу ГЖ 144/51.)

Дакле, по мишљењу другостепеног суда, лекарско уверење, пристајак родитеља, а понекад и краће време до пунолетства јесу оправдани али истовремено и довољни разлози за давање дозволе. Ако би се умно и телесно здравље, физичка развијеност и узраст узели за оправдане разлоге, онда је несумњиво да би велики број малолетника испуњавао ове услове (дакако, узраст као објективну околност испуњавали би сви), а то значи могао би да закључи брак, што не би било у складу ни са чл. 23, ст. 1, Основног закона о браку. Нормално је очекивати да ће родитељи дати пристајак само ако је ступање у брак у интересу малолетника. На жалост, у животу није баш тако.

(7) „Спорт и свет“, Београд, од 8. VIII. 1961.

(г) Мада је и у овом времену суд донео извештај број решења на која се могу ставити примедбе, нарочито када је у првом реду прибављање радне снаге определило малолетнике да траже дозволу а родитеље да дају пристанак, ипак се више улази у особености сваког случаја. То се делимично види и из ових примера:

„Утврђује се: да се молиља познаје са својим изабраником од детињства; да се је са њим почела занимати од 1955 године, од када су се често пута састајали и разговарали, па из разговора утврдили да ће се у браку лепо слагати и добро разумети; да је молиља децембра 1956 године прешла у кућу изабраника од када са њим живи као са мужем и да су пре месец дана добили мушко дете, а сем тога и материјално је ситуиран, тако да ће њихов брак и са те стране бити обезбеђен [...]” (315/58).

„Види се да се малолетна молиља познаје са својим изабраником од пре 2 године, а да је на дан 9 фебруара 1959 године прешла у кућу изабраника где са њим живи као са мужем, тако да је сада остала у другом месецу трудноће; да се молиља пре преласка у кућу изабраника са њим занимала, дописивала и састајала, тако да је имала довољно могућности да упозна свог изабраника; да је молиљин изабраник добар, вредан и поштен младић, а сем тога и материјално је обезбеђен” (322/59).

(д) Разлози које је усвојао суд. Пракса познаје низ чињеница као оправдане разлоге а најчешћи су: лична својства малолетника (умна и физичка развијеност, итд.), пристанак родитеља, време до навршене осамнаесте године живота, лична својства и имовинске прилике лица са којим малолетник жели да ступи у брак (8), време међусобног познавања и вођења љубави (9), фактичка заједница, гравидност малолетнице, дете већ рођено и недостатак радне снаге.

У свим случајевима где постоји дозвола издата од установе у којој друга страна ради (10) суд је исту узимао као чињеницу која на неки начин прејудуцира одлуку суда, „јер је именовани већ добио дозволу за ступање у брак са малолетном Н. [стара 15 година и 8 месеци — прим. М.К.] од својих претпостављених, те би негативна судска одлука била у супротности са овом дозволом” (152/49). Сматрамо да за суд ова дозвола није од значаја а брак закључен и без ње биће пуноважан. Приметно је и иначе да суд лакше даје дозволу у случајевима где је друга страна службеник јер ће молиља „боље бити материјално обезбеђена и моћи ће да се више посвети културном уздизању а што ће допринети да правилно схвати значај брака и породице коју заснива” (37/50). Међутим, потребно је да малолетник у моменту давања дозволе буде толико развијен да може схватити значај брака. У противном предлог треба одбити без обзира на околности које би указивале да ће он током времена то

(8) У образложењима суда говори се о имовинским приликама друге стране у око 40% случајева.

(9) Од 25 случајева, узетих без одабирања из времена од 1955 до 1960, 15 познанстава потицало је од детињства а 10 просечно од 1 годину и 10 месеци. Време вођења љубави у свих 25 случајева износи, такође у просеку, 1 годину и 2 месеца.

(10) Овакве дозволе (да службеник може ступити у брак са одређеном особом) издају се у неким секретаријатима.

схватити. Заштита интереса малолетника као темељног добра друштва налази се у првом плану.

2. — Још увек родитељи, а понекад и стараоци, имају озбиљан утицај на ступање у брак малолетника. То је очигледно и из ових примера:

„М. је наше једино дете, због тога га и женимо” (468/47). „Како ми је неопходно да се мој син ожени [...]” (547/47). „Испросио сам девојку за мога сина са којом намеравам да га оженим” (599/47). „Нас двоје смо стари и не можемо да радимо, па смо одлучили да нашег сина оженимо” (181/50). „Ми смо стари и болесни те смо одлучили да у нашу кућу доведемо В. И. у намери да закључи брачну заједницу са нашом малолетном ћерком” (370/51). „[...] те смо одлучили да оженимо нашег малолетног сина” (388/51).

Било је случајева да су родитељи малолетника или чак лица са којим малолетник жели да закључи брак подносили молбе којима су тражили дозволе за ступање у брак :

„Молим суд да малолетној дозволи да може ступити у брак са мојим сином” (343/46). „Имам сина који још није навршио 18 година старости, а принуђен сам да га женим” (483/47). „Како моја ћерка нема услова да ступи у брак, то се молите да издате дозволу” (195/49).

Изгледа да је ово последица, пре свега, патријархалних схватања, традиције и потребе за радном снагом, мада нису безначајни ни материјални разлози којима се родитељи често руководе. Редовна је појава да родитељи претходно преговарају о томе шта ће се дати уз девојку (намештај, новац, стока, итд.) и да од те погодбе зависи не само пристанак родитеља за ступање малолетника у брак већ и да ли ће уопште доћи до захтева за давање дозволе. Процес смањивања сеоског становништва (у овом крају углавном мушког) има и овде утицаја, јер је све мање момака и родитељи девојке су редовно вољни да пристану на све захтеве лица са којим малолетник жели да склопи брак и његових родитеља. Унапред уверени да неће бити у могућности да испуне све захтеве друге стране а потстакнути бригом за удају ћерке родитељи понекад наговоре девојку да „побегне” код момка под изговором да јој родитељи не дозвољавају да се уда за њега (11). До чега ово може довести показује и овај пример:

„Ја сам по одобрењу мојих родитеља прешла код Д. у његову кућу где се и данас налазим. На ово сам била принуђена услед сиромашног стања мојих родитеља који нису у могућности да ме удобно издржавају и пристојну удавачку спрему дадну. Мој изабраник на ово је пристао, да ме без удадбене удавачке спреме прими за жену, услед инокосног стања у радној снази за обраду свога имања” (193/52).

У свим случајевима, изузев једног, родитељи и стараоци су пред судом дали пристанак. Има случајева да родитељи изјављују како су били не само против намере својих штићеника да ступе у фактичку заједницу

(11) Народ у овом крају укаже: Ко није имао у кући распуштеницу и уселицу не зна шта је зло.

већ и у брак, али да сад пристанак за ступање у брак дају. Наравно, међу овима су и они родитељи чије су ћерке „побегле” код друге стране.

3. — Потреба за радном снагом је један од важних узрока који опредељују малолетнике да ступе у брак и фактичку заједницу, а родитељи да дају пристанак. То се види и из предлога и изјава малолетника, изјава родитеља и старалаца, и судских одлука.

(а) У молбама и изјавама малолетници (најчешће мушкарци) наводе потребу за радном снагом: јер не може сам да обрађује имање и држи стоку (468/47); јер је инокосан (492/48); јер није у стању да сам обрађује имање (181/50); јер му је потребна радна снага да би створио боље услове живота (355/51); јер није у стању да сам имање обрађује и кућне послове обавља (370/51); јер није у могућности да обрађује цело имање (388/51); јер нема радне снаге (27/56); јер би добио у радној снази (33/59), итд.

На овај се узрок далеко чешће позивају мушкарци, а број мушкараца се, као што смо видели стално се смањује како релативно тако и апсолутно. Ако би мушкарци, у случају где су жене малолетници што је врло чест случај (скоро 6:1 у последњих 5 година), били у првом реду одређени овом потребом, онда би логично било претпоставити да се неће женити са малолетницама. Ове околности умањују значај овог узрока.

(б) Родитељи и стараоци често истичу да су инокосни (нема ко да обрађује имање или да обавља послове у кући или и једно и друго).

„Нас двоје смо болесни па нема ко да обрађује имање” (468/47). „Имам болесну жену, а ја као претседник НО стално заузет (547/47). „У кућној заједници немамо женских осим мајке малолетника (583/47). „Јер ми је потребна радна снага ради обраде имања” (489/48). „Женидбом би смо повећали радну снагу” (492/48). „Нас двоје смо стари и болесни па нам је потребна одмена и нега” (514/48). „Имамо велико имање па нисмо у могућности да га целог обрадимо” (388/51). „Не можемо да обрадимо имање па би доласком вереника малолетнице добили у радној снази” (14/60), итд.

Интересантно је да су малолетници и њихови родитељи од 1952 ређе, изузев 1960, истицали недостатак радне снаге као разлог за тражење дозволе, што је једним делом последица ранијег става суда по овом питању.

(в) У низу решења суд у образложењима каже да се малолетници и њихови родитељи, односно стараоци позивају на недостатак радне снаге као на један од главних или главни разлог. Тако, на пример:

„Главни разлог на који се предлагач и његов отац позивају је тај да нема ко да им обрађује земљу и обавља послове у кући” (192/49). „[...] види се да се малолетни жени из инокосности, ради чега и његови родитељи дају одобрење да би на тај начин повећали радну снагу” (73/50). „Деда и баба одобрење дају из разлога што им је неопходна радна снага” (193/50). „Питање радне снаге не решава се склапањем брака” (200/50). „Не може се узети као оправдан разлог молићи и њеним родитељима потреба за радном снагом” (370/51). „Разлози молиоца и његове мајке (да су инокосни и да би женидбом повећали радну снагу) нису оправдани” (13/52). „[...] не могу да обраде имање, те да би доласком молићиног изабраника

добили у радној снази (14/60). „Малолетни жели да ступи у брак само зато да би његова кућа добила у радној снази” (85/59).

По овом питању пракса суда је колебљива. У прво време су усвајани чак и они предлози где је било очигледно да је добијање радне снаге главни мотив за склапање брака. Касније су овакви предлози одбијани, да би се опет почели усвајати, мада не тако често.

4. — Фактичке заједнице постоје у 50% свих случајева где је затражена дозвола за склапање брака (12). Њихов број је стално растао како према броју захтева (20% у првом, 58% у другом и 67% у трећем периоду) тако и у апсолутном односу (300% у другом, односно 380% у трећем периоду у односу на први период). Међутим, ова слика није адекватна стању ствари на терену пошто неки малолетници, иако живе у ванбрачној заједници, не траже дозволу за закључење брака.

Нама се чини, иако пораст броја фактичких заједница иде брже од пораста броја молби, да су народна схватања и обичаји од не малог значаја за ову појаву. Не представља ништа зазорно ако неко живи невенчано само ако се понашао како налажу обичаји и неће се рећи за децу која потичу из таквог односа да су ванбрачна (број зачете и рођене деце у односу на целокупни износ поднетих захтева чини 9%). „Нема подругивања кад се поступи по обичају народа, иако нема одобрења суда. Сви би дете сматрали брачним ако би се родило” (13). „Ако је све обављено како захтева обичај, онда се нико не руга и на то се добро гледа. Народ неће рећи да је дете из невенчаног брака ванбрачно. Па и зато се жене без одобрења” (14). „Кад се женидба обави по обичају (веридба, свадба и др.) онда народ на то нормално гледа” (15). Извесног утицаја (разуме се посредно) има и тежња за прибављањем радне снаге.

Тешко је одређено рећи дали је пракса суда имала неког ефекта на ову појаву, мада је више пута указано на погрешну тежњу малолетника да стварањем ванбрачне заједнице лакше дођу до одобрења суда за склапање брака и у низу решења изричито наглашено да се ванбрачна заједница ни у ком случају не може узети као оправдан разлог, а у неким решењима „да би се и тим путем [неприхватањем ванбрачне заједнице као оправданог разлога — прим. М.К.] утицало да се слични случајеви не би понављали” (125/49). Пораст ванбрачних заједница је настављен и крајем првог и почетком другог периода, и поред тога што је тада, тј. од априла 1949 до краја 1951, суд донео негативно решење у 77% случајева, али је и другостепени суд у 67% случајева жалби истима удовољио. Ипак, има прикривених ванбрачних заједница (заједничка обрада имања, повремене заједничке боравак у кући једног од њих, итд.).

5. — У свим случајевима, изузев једног где није захтевано, постоји лекарско уверење и сва су позитивна. Интересантно је да су ова уверења увек издавана пре подношења предлога суду за дозволу. Према оваквој пракси треба бити резервисан. Није увек сигурно да ће се утврдити чиње-

(12) Просечно трајање фактичких заједница пре доношења судске одлуке износило је, у 13 случајева узетих без одабирања из 1952, 1953, 1958 и 1959, 9 месеци.

(13) Каже М. Лаловић, домаћина из села Прилика, стара 77 година.

(14) Каже М. Луковић, земљорадник из села Глејице, стар 81 годину.

(15) Каже М. Пунишић, земљорадник из села Средња Река.

нично стање (16). Поред тога, све више продира схватање да ће суд лакше дати одобрење ако се приложи лекарско уверење. Молиоци се редовно позивају на ова уверења не само као на доказ способности за брак већ и као на разлог да се да дозвола (17). И суд у образложењима редовно наводи да су малолетници приложили лекарско уверење као доказ да су за брак способни. Затим, тамо где је очигледно да је малолетник способан за брак није, мислимо, потребно лекарско уверење, а и кад је ово потребно поступак би требао да буде као и у другим случајевима где вештак омогућује суду да утврди чињенице које су од значаја за одлуку, кад суд не располаже потребним стручним знањем. Ово налаже и принцип економичности.

Да треба бити обазрив према овако издатим лекарским уверењима указује и низ судских одлука (мада би се и њима могле ставити извесне примедбе) у којима се указује и на недовољну физичку развијеност малолетника, иако у лекарским уверењима стоји да су физички развијени, односно добро развијени. Тако, на пример:

„Молиља је приложила лекарско уверење из кога се види да је добро развијена и за брак способна. Њене године старости, њено схватање брачне заједнице, њена умна и физичка развијеност, не пружају суду [...]” (141/50).

„Из приложеног лекарског уверења види се да је молиља умно и телесно здрава, добро развијена и за брак способна. Овај суд налази да молиља с обзиром на њене године старости, њену умну и физичку развијеност, њено досадашње држање, не пружају суду [...]” (168/50).

„Па како малолетна молиља није истакла ни један оправдан разлог на основу кога би јој суд дао одобрење да закључи брак, сем приложеног лекарског уверења из кога се види да је умно и телесно здрава, да је добро развијена и за брак способна, а њене године старости, њена умна и физичка развијеност и њено држање пред судом, не пружају суду [...]” (169/50).

6. — У четвртој степену побочне линије сродства брак се по праву може закључити. Једини изузетак су првобратучад, али надлежни суд може дозволити брак између њих узимајући у обзир народна схватања и обичаје (чл. 20, ст. 2, Основног закона о браку). Од доношења овог закона до краја 1960 није био ни један случај захтева првобратучади да им се дозволи ступање у брак. Нема сумње да су народна схватања и обичаји овде од пресудног значаја и да је ово управо њихова последица. „Првобратучад су као рођена браћа и сестре и ја нисам упамтио да су они ступили у брак. Веома су ретки случајеви да су и другобратучад ступила у брак” (18).

(16) У једном случају молиља је подметнула своју сестру и добила лекарско уверење, а ово се тек касније сазнало.

(17) Интересантан је један случај у селу П. где су родитељи довели малолетницу од 15 година за свога сина који је неколико дана по доласку малолетнице у његову кућу отишао у војску на одслужење редовног војног рока, јер је иста јединица и „била би штета да други уграбе имање”. Прибављено је и лекарско уверење да се истакне као аргумент — по мишљењу родитеља — за случај да се постави питање кривичне одговорности родитеља због дела ванбрачног живота са малолетним лицем.

(18) Каже већ поменути М. Луковић.

7. — Сродници по тазбини могу међусобно ступати у брак, изузев свекар и снаха, зет и ташта, очух и пасторка и маћеха и пасторак (чл. 21, ст. 1, Основног закона о браку). У другом ставу истог члана предвиђено је да суд може из важних разлога дозволити брак између ових сродника. Ова врста сродства ужива доста велики углед у народу и није било случајева да су сродници по тазбини захтевали да им се дозволи ступање у брак. „Ако би свекар и снаха ступили у брак то би била велика брука и срамота. Маћеха се сматра мајком и пасторак је тако зове и поштује као мајку. Ступање у брак маћехе и пасторка претстављало би праву несрећу. Не сећам се ни да је очух ступио у брак са пасторком. Он њу сматра за ћерку” (19).

Момчило Курдулија

МЛАЂИ ПУНОЛЕТНИЦИ — НОВА КАТЕГОРИЈА У НАШЕМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

1. Постојање различитих легалних статуса за учioniце кривичних дела различитог старосног доба је општа карактеристика савременог кривичног права. Данас не постоји ниједно кривично законодавство које познаје јединствени кривични систем за све учioniце кривичних дела. У највећем броју земаља у кривичном законодавству постоје два различита кривична статуса — статус малолетних и статус пунолетних учioniца кривичних дела. Ти статуси се међусобно квалитативно разликују. Међутим, у савременом кривичном законодавству као и кривичноправној теорији појављује се једна нова тенденција у том погледу, тенденција ка укидању различитих законских статуса заснованих на старосном добу учioniца кривичних дела и стварању јединственог кривичноправног система са широком скалом кривичних санкција која би судији омогућила да он конкретно, а не као до сада закон апстрактно, индивидуализира кривичну санкцију према различитим старосним добима учioniца кривичних дела. Указује се да постојање различитих законских статуса заснованих на старосном добу делинквената представља вештачку творевину лишену друштвене и био-психолошке реалности, којој нема места у кривичном праву са реалистичком, хуманом и научнофундираном казненом политиком. Но, мада је артифицијелност законских категорија делинквената чињеница коју прихвата највећи број правника, тежње ка њиховом потпуном укидању наилазе на отпор јер би то довело до низа других практичких проблема и створило велике могућности за самовољу и злоупотребе у реализовању казнене политике. Стога су и реформистичке тенденције савременог казног права оријентисане не толико у правцу потпуног укидања различитих законских статуса за поједина старосна доба делинквената већ ка стварању еластичнијих граница између тих различитих статуса, у стварању могућности „преливања” једног статуса у други. Израз таквих тенденција је и појава, у све већем броју кривич-

(19) Каже већ поменути М. Пунишић.